

1970 között. 1962-től a Román Akadémia levelező tagja. A karotinoidokat és fenotiazinokat tanulmányozta. A cellulóz és a keményítő biokémiai lebontásáról közölt tanulmányokat. Több kézikönyvet írt. 1985-ben halt meg.

M. E.

A számítástechnika története a XX. században

1. Analóg számítógépek

A XX. század elején analóg számítógépeket kezdtek építeni olyan problémák megoldására, amelyeket másképp nem tudtak megoldani.

1910-ben *Josef Nowak* az ötismeretlenes lineáris egyenletrendszer megoldására készített számítógépet.

1914-ben *Udo Knorr* a vasúti menetrendek elkészítésére alkotta meg a *diagráfot*. Az eszközt az 1970-es évekig használták.

1930-ban *Vannevar Bush* (1890-1974) és kollégái a *Massachusetts Institute of Technology*-nél (MIT) elkészítették a *differenciálanalizátor* nevű készüléket, amely egyszerű differenciálegyenleteket volt képes megoldani.

2. Elektromechanikus számítógépek

1911-ben megjelennek a *totalizátorok*. Ezeket a fix programozású, számkijelzős elektromechanikus gépeket leginkább a kutya- és lóversenyek fogadási esélyeinek kiszámítására használták.

1914-ben *Leonardo Torres y Quevedo* (1852-1936) bevezette a lebegőpontos számábrázolást. Egyedi célokra olyan programvezérlésű számológépeket épített, amelyeknek kimeneti egysége az írógép volt. Egy ilyen gép például ki tudta számolni két komplex szám szorzatát. Torrestől származnak a programozási nyelvek első kezdeményezései is.

1936-ban *Alan M. Turing* (1912-1954) az *On Computable Numbers* című művében leírta egy olyan számítógép matematikai modelljét, amely bármilyen véges matematikai és logikai problémát meg tud oldani. A Turing-gép néven ismert eszköz fontos volt a digitális számítógépek kifejlődésében. Turing használta először a „to compute” (kiszámítani) kifejezést, amiből a *computer* (számítógép) elnevezés is ered.

1936. és 1938. között *Konrad Zuse Z1* néven olyan szabadon programozható számítógépet épített, amely a kettes számrendszert használta, lebegőpontos számokkal dolgozott, az adatbevitelre billentyűzetet szolgáltat, az adatkivitel pedig egy fénymátrix segítségével történt. A telefonrelékből készült gép 24 bites szavakkal dolgozott, a memóriája 16 adat tárolását tette lehetővé. A Z2-es modell már lyukfilmes adatbeviteli egységet tartalmazott. A gépet programok vezérelték. A Z4-es modell 1950-től a zürichi Műszaki Főiskolán működött, mint Európa egyetlen számítógépe, majd a müncheni Deutsches Museumba került. Zuse részt vett a *Siemens* cég megalapításában.

1937-ben *George Stibitz* a Bell Telephone Laboratory-nél megépítette a *Complex Number Calculator* nevű gépét.

1939. és 1944. között készítették el a Harvard egyetemen, az IBM támogatásával, *Howard Aiken* vezetésével az első teljesen automatikus általános célú digitális számítógépet. A 15 m hosszú és 2,4 m magas gép fixpontos számokkal dolgozott (10 számjegy a tizedesvessző előtt, 13 számjegy pedig utána), relékéből épült fel, 3 304 db kétállású kapcsolót tartalmazott, összesen kb. 760 000 alkatrészből állt és 800 km huzalt használtak fel hozzá. Ez volt a *Mark I.*, vagy más néven *Automatic Sequence Controlled Calculator* (ASCC). Az 1948-ban megjelent *Mark II.* már lebegőpontos számokkal is tudott dolgozni.

1943-ban *Claude Shannon* felfedezi az elektromos kapcsolások és a logika kapcsolatát. Az információelmélet atyjának elképzelése szerint ha egy áramkörben egy kapcsoló zárt állása az igaz logikai értéket jelképezi, a nyitott állása pedig a hamis értéket, akkor két kapcsoló soros kapcsolása az ÉS (AND) műveletet valósítja meg, párhuzamos kapcsolása pedig a VAGY (OR) műveletet. Ezzel az áramkörök elméletének alapjait és a digitális számítógépek áramköreinek tervezését alkotta meg.

3. Az első generációs elektronikus számítógépek

A szobaméretű első generációs számítógépek (1946-1955) elektroncsöveket használtak aktív áramkörökként, 300 szorzás/s sebességgel működtek, az adatbevitel lyukkártyáról vagy lyukszalagról történt, az eredményeket pedig lyukkártya vagy nyomtatott lista formájában jelentette meg. A kötegelt feldolgozást követő gépet gépi kód vagy assembly szinten lehetett programozni kapcsolók beállításával. A hardver többnyire fixpontos aritmetikával dolgozott, mágnesszalag vagy mágnesdob háttértárolókat használva.

1904-ben találták fel az elektroncsövet, azonban csak az 1940-es évektől használták őket számítógépek készítésére.

1939-ben *John Atanasoff* és *Clifford Berry* (1918-1963) az *Iowa State College*-ban megépítette egy elektronikus gép prototípusát (*Atanasoff-Berry Computer*, ABC). Ezt a számítógépet lineáris egyenletrendszerek megoldására használták és nem vált ismertté. Mivel majdnem egyidőben jelentek meg, vita folyt arról, hogy az ABC vagy az ENIAC tekinthető-e Amerikában az első kizárólag elektronikus elemekkel működő számítógépnek. 1973. október 19-én úgy döntött a bíróság, hogy az ABC-t illeti meg ez a cím.

A második világháború ideje alatt, *Neumann János* (1903-1957) magyar származású matematikus elgondolása alapján kezdte el *John Presper Mauchly* és *John William Eckert* az ENIAC (*Electronic Numerical Integrator And Computer*) tervezését katonai célokra.

1943 decemberére készült el Európában, Angliában a Colossus nevű, első teljesen elektronikus, digitális számítógép. Ezt a gépet használta sikeresen Turing a németek ENIGMA nevű rejtjeleinek megfejtésére.

1946-ban Neumann János kidolgozta a korszerű számítógépek megépítésének alapelveit, és ezáltal kezdetét vette az első generáció. Neumann ekkor kezdett hozzá csapatával a princetoni *Institut for Advanced Studies* intézetben az IAS számítógép megépítéséhez. Ezt a gépet, amely már véletlen hozzáférésű memóriát (*RAM – Random Access Memory*) használt, tekintik az összes későbbi általános célú számítógép prototípusának.

1948-ban készült el ugyancsak Mauchly és Eckert vezetésével az ENIAC utóda, az EDVAC (*Electronic Discrete Variable Automatic Calculator*), mely teljes egészében Neumann elveire épült. Ez volt az első tárolt programú számítógép, az utasításokat és az adatokat a memóriában tárolta. Üzembehelyezését azonban néhány hónappal megelőzte az EDSAC (*Electronic Delay Storage Automatic Calculator*) Neumann-elvű gép a cambridge-i egyetemen, így a valóságban ez lett az első tárolt programú gép.

Az első, kereskedelmi forgalomban is kapható, sorozatban gyártott univerzális számítógép a *Remington Rand* nevű cég UNIVAC I.-ese (*UNIVersal Automatic Calculator*) volt.

Forradalmi ugrás volt az, hogy a számok mellett már szöveges információt is tudott kezelni. Ezt a gépet is John Presper Eckert és John Mauchly tervezte.

1950-ben jelenik meg a képernyő.

1952-ben készül el Moszkvában a MESM és BESZM, az első két szovjet számítógép. Ezeket követte 1953-ban a Sztrela.

1952-ben jelenik meg az első tárolt programú IBM-számítógép, az IBM-701.

1955 februárjában kezdi az IBM szállítani első kimondottan üzleti számítógépét, az IBM 752-t, és az IBM NORC-kal ekkor érik el az elektroncsöves számítógépek a legnagyobb fejlettségüket.

Az UNIVAC

4. A második generációs elektronikus számítógépek

A második generációs számítógépeknél (1955-1963) tranzistorok képezték az aktív áramköröket. A gépek sebessége elérte a 200 000 szorzást másodpercenként és jelentősen lecsökkent a gépek mérete is. Az operatív tárat a ferritgyűrű képezte, a háttértárat pedig a mágneses szalag. Ekkor jelenik meg a mágneslemez is. Az adatbevitelt lyukkártyák és mágneses szalagok biztosították, az eredmények megjelenését pedig a lyukkártyák és a nyomtatott listák. Megjelenik a lebegőpontos aritmetika, a távvezérlés és távadatátvitel, megjelennek a magasszintű programozási nyelvek.

1947-ben *William Shockley* fedezte fel a tranzisztort a *Bell Laboratóriumban*, és ezért 1956-ban Nobel-díjat is kapott.

Az 1950-es évek végén megtörtént a tranzisztor tömeges alkalmazása számítógépekben. A tranzisztorokkal ugyanis kisebb, gyorsabb és megbízhatóbb logikai áramköröket lehetett készíteni, mint az elektroncsövekkel.

1953-ban megjelenik a MIT gondozásában a TX-0.

1955-ben *Jay W. Forrester* a MIT-nél kidolgozza a ferritgyűrűs memóriát.

1954-1957 között dolgozza ki *John Backus* a FORTRAN nyelvet.

Ebben az időszakban építették az első szuperszámítógépet, az UNIVAC-ot.

1957-ben megalakul a *Control Data Corporation* (CDC).

1958-ban elkészül az ALGOL programozási nyelv definíciójának első változata.

1959-ben készíti el a *Radio Corporation of America* az RCA 501-es számítógépet.

1960-ban publikálják a COBOL nyelv első változatát.

1961-ben a manchesteri egyetemen üzembe helyezték az ATLAS számítógépet, az első igazi operációs rendszerrel rendelkező gépet.

1963-ban megjelenik az új címzési megoldás, a verem (stack), melynek használatával bizonyos aritmetikai feladatok programozása leegyszerűsödött és a végrehajtása is felgyorsult. Nagy előnyt jelentett az alprogram-hívások és a rekurzív hívások során a paraméterátadások egyszerűsödése.

5. A harmadik generációs elektronikus számítógépek

A harmadik generációs számítógépeket (1963-1973) már a 2 millió szorzás/s sebesség és a nagyobb asztalnyi méret jellemezték. Az aktív áramkörök tulajdonképpen integrált áramkörök voltak (SSI, MSI), az operatív tár a ferritgyűrű. A háttértárat mágneses lemezek és szalagok képezték, az adatbevitel billentyűzetről történt és a nyomtatott lista mellett megjelent a képernyő is. Megjelenik a virtuális memória, a cache, az időkiosztás, a pipeline. Operációs rendszerek, magasszintű programozási nyelvek és kész alkalmazások jelentették a szoftvert és a távadatvitel is általánossá válik.

1958-ban találta fel *Jack S. Kilby* (*Texas Instrumentst*) és *Robert Noyce* (*Fairchild Semiconductor*) az integrált áramkört (IC).

1963 novemberében megjelent a PDP-1-es első kereskedelmi forgalomban kapható miniszámítógép.

1964-ben megjelent a CDC Model 6600 szuperszámítógép.

1965-ben elkészült az IBM System/360-as, a korszak legnagyobb hatású számítógépe. Itt vált szét először számlázáskor a hardver és a szoftver, ami jelentősen megnövelte a szoftver értékét és fontosságát. A hardvert és a szoftvert egymástól külön is lehetett forgalmazni. Ezzel a gépcsaláddal terjedt el igazán a mikroprogramozás, habár ötletét *Maurice V. Wilkes* még 1951-ben felvetette, és több első és második generációs számítógépnél is alkalmazták. Mikroprogramozott gépeknél a processzor által végrehajtandó egy gépi kódú utasítást nem közvetlenül, egy lépésben dolgozza fel a CPU. Ehelyett úgynevezett mikROUTASÍTÁSOK egy sorozatát, egy mikroprogramot olvas be egy speciális tárolóból, és ennek utasításait értelmezi és hajtja végre közvetlenül a hardver. A mikroprogramtár kicserélésével egész egyszerűen megváltozik a gép utasításkészlete. Így az is megvalósítható, hogy egy másik gép gépi kódját közvetlenül végrehajtsa, emulálja a másik gép működését.

1969-ben megjelent a CDC 7600-as, majd útjára indul a CYBER sorozat.

1970-ben jelenik meg az IBM System/370-es gépcsalád.

6. A negyedik generációs elektronikus számítógépek

A negyedik generációs számítógépek időszaka 1973-ban kezdődött, és napjainkban is tart. Az LSI és VLSI integrált áramkörökön alapuló technológia segítségével a sebesség 20 millió szorzás fölé emelkedett másodpercenként. Az operatív tárát félvezetők képezik, a háttértárat mágneslemezek, floppyk, CD-k és DVD-k. Az adatbevitel billentyűzetről történik, de az egér, a szkennerek is fontos eszközzé vált. Az eredmények képernyőn, nyomtatott listák formájában, de már hangszórón is megjelenhetnek. Az írógép nagyságú mikroszámítógépeknél megjelenik az osztott rendszerek fogalma, a szoftvert pedig magasszintű, grafikus felülettel is ellátott operációs rendszerek, negyedik generációs programozási nyelvek, szövegszerkesztők, mérnöki CAD programok, adatbáziskezelők és PC-s programcsomagok képezik. A mikroprocesszor megjelenésével megjelenik a személyi számítógép fogalma.

1970-ben *Niklaus Wirth* megalkotja a PASCAL programozási nyelvet.

1971-ben *Ted Hoff*, a Stanford University mérnöke megtervezi a mikroprocesszort, egyetlen IC-ben megvalósítva. 1972-ben elsőként jelenik meg az IBM 370-es család néhány tagja teljesen félvezető memóriával.

1972-ben megjelennek az első tudományos célú zsebszámológépek.

1973-ban az R2E nevű francia cég bemutatja az első mikroszámítógépet, a MICRAL-t.

1973-ban jelent meg a 8 bites Intel 8080-as mikropocessor.

1974-ben megjelenik az első személyi számítógép, az Altair 8800.

1975. január 2. *Bill Gates* és *Paul Allan* publikálják a BASIC programozási nyelvet, az első PC-re írt programozási nyelvet, amely kezdetben operációs rendszeri teendőket is ellátott (pl. COMODORE 64, HC 85 stb. személyi számítógépeken).

1976-ban üzembe helyezik az első Cray-1 szuperszámítógépet.

1977-ben megjelennek a Tandy és az Apple számítógépek.

1981-ben jelenik meg az IBM PC, amelynek leszármazottai mai életünk meghatározó elemei.

Az 1980-as évek közepén a következő számítógép-kategóriák voltak jellemzőek:

Szuperszámítógép: CYBER és a Cray.

Nagyszámítógép (mainframe): nagy cégeknél ezek végzik az adatfeldolgozás zömét.

Miniszámítógép: kisebbek, lassabbak és olcsóbbak a nagygépeknél.

Mikroszámítógép: mikroprocesszort használ. Hordozható formája is megjelenik (Laptop, Notebook).

1992-ben a számítógépgyártás lett a világ leggyorsabban fejlődő iparága.

1994-ben a világon mintegy 120 millió IBM-kompatibilis személyi számítógépet használtak.

A Cray-1 számítógép modulja

7. Az ötödik generációs elektronikus számítógépek

Az ötödik generációs gépek napjaink forradalmi vívmányai. Alternatív irányzatot követnek, amelyben a hangsúly a mesterséges intelligencián, természetes nyelvek, kézírások felismerésén, teljesen emberközelű kommunikáción van.

A Japánban 1981-ben elindított kutatást 1993-ban zárták le, és sikeres eredményeként megszületett az a technológia, amelynek segítségével a tudásalapú információfeldolgozást meg lehet valósítani. Az intelligens számítógép lelkét a párhuzamos következtető gépek alkotják. Így a számítógép képes lett látni, hallani, beszélni, gondolkodni, asszociálni, dönteni, tanulni és következtetéseket levonni. A kezdetben Prolog, később KL1 programozási környezet alapú párhuzamos gépek másodpercenként közel egymilliárd logikai következtetést tudnak levonni, tudásuk több tízezer következtetési szabályt és több százmillió objektumot foglal magába.

Kovács Lehel

Kísérletezzünk

Az égés tanulmányozása